

Defnydd hanesyddol a chyfoes o ‘mynd i’ yn y Gymraeg: Astudiaeth o ramadegoli fel newid ieithyddol

Peredur Webb-Davies a Christopher Shank

Ysgol Ieithoedd, Llenyddiaethau ac Iaith Saesneg, Prifysgol Bangor

Cyflwynwyd: 22 Chwefror 2018; Derbyniwyd: 3 Medi 2019

Crynodeb: Adwaenir y defnydd o ferfau symud i gyfleu'r dyfodol yn drawsieithyddol fel enghraifft o ramadegoli (*grammaticalization*), sef lle bo strwythur yn newid dros amser i fod yn llai diriaethol ac yn fwy gramadegol. Dadansoddir nifer o gorpora hanesyddol a chyfoes o'r Gymraeg mewn modd ansoddol er mwyn adnabod datblygiad diacronig o 'mynd i' er mwyn cyfleu'r dyfodol yn yr iaith Gymraeg. Gwelir rhai enghreifftiau o'r ffurf ramadegoledig o 'mynd i' mewn testunau o'r unfed ganrif ar bymtheg a'r ail ganrif ar bymtheg, gan ddangos bod y broses o ramadegoli wedi dechrau o leiaf 500 mlynedd yn ôl, ond ni ddaeth y strwythur yn flaenllaw tan yr ugeinfed ganrif. Dadleuir bod hyn yn enghraifft o ddylanwad gramadeg y Saesneg, sydd â'r ymadrodd *BE + going to* a fu hefyd drwy broses o ramadegoli hanesyddol, ac y bu cynnydd mewn dwyieithrwydd yn ystod yr ugeinfed ganrif yng Nghymru yn ffactor yn y broses o normaleiddio'r ffurf wedi ei ramadegoli. Trafodir sut mae sefyllfa'r strwythur Cymraeg hwn yn datblygu ein gwybodaeth o effaith cydgyffwrdd ieithyddol (*language contact*) ar ramadegoli.

Allweddeiriau: Cymraeg, ieithyddiaeth, gramadegoli, newid ieithyddol, dwyieithrwydd.

Historical and contemporary use of *mynd i* (go to) in Welsh: A study of grammaticalization as language change

Abstract: The use of verbs of motion to express futurity is recognized cross-linguistically as an example of grammaticalization, whereby a construction changes over time to be less concrete and more grammatical. A number of historical and contemporary Welsh corpora are qualitatively analysed in order to identify the diachronic development of *mynd i* (going to) to express the future in Welsh. Some examples of the grammaticalized form of *mynd i* are found in texts from the sixteenth and seventeenth century, indicating that the grammaticalization process started at least 500 years ago, but the construction does not become prominent until the twentieth century. It is argued that this is an example of the influence of English grammar, where 'BE + going to' has also historically gone through a process of grammaticalization,

and that an increase in bilingualism in Wales in the twentieth century has been a factor in normalising the grammaticalized form. A discussion is provided of how the situation of this Welsh construction informs our knowledge of the effect of language contact on grammaticalization.

Key words: Welsh, linguistics, grammaticalization, language change, bilingualism.

1. Cyflwyniad

Math o newid ieithyddol sydd i'w weld ar draws ieithoedd y byd yw gramadegoli (*grammatialization*), lle bo gair neu ymadrodd yn newid dros amser o gael ystyr diriaethol, geiriol, i gael ystyr mwy gramadegol. Yn yr erthygl hon, ystyrir achos o ramadegoli yn y Gymraeg, sef newid diacronig yn nefnydd 'mynd i' + berfenw o olygu dim ond symudiad drwy ofod i allu mynegi'r amser dyfodol hefyd.

Ceisir ateb y cwestiwn hwn drwy olrhain hanes yr ymadrodd hwn ar draws gwahanol gorpora o ddata ysgrifenedig Cymraeg sy'n rhedeg o'r Cyfnod Modern Cynnar (1500au) hyd at yr unfed ganrif ar hugain. Yna, defnyddir dull ansoddol er mwyn datrys sut y digwyddodd y newid hwn ar draws amser, gan ystyried i ba raddau y bu cydgyffwrdd ieithyddol rhwng y Gymraeg a'r Saesneg – a oedd wedi mynd drwy newid tebyg ei hun, fel yr amlinellir isod – yn ffactor y tu ôl i'r newid hwn yn y Gymraeg.

Gellir defnyddio 'mynd i' mewn Cymraeg cyfoes i gyfleu sawl gwahanol ystyr: SYMUD TUAG AT RYW NOD, BWRIAD neu'r AMSER DYFODOL. Mae'r brawddegau dyfeisiedig yn (1)–(3) isod yn enghreifftiau o'r gwahanol ystyron hyn.

- (1) Dw i'n mynd i Gaernarfon – SYMUD TUAG AT RYW NOD
- (2) Dw i'n mynd i brynu bara – BWRIAD
- (3) Dw i'n mynd i farw – AMSER DYFODOL

Ym mrawddeg (1), mae'r strwythur yn cynnwys yr ymadrodd 'mynd i' sy'n cael ei ddilyn gan enw (Gaernarfon), a'r unig ystyr sydd gan y frawddeg hon yw 'rydw i'n symud i gyfeiriad Caernarfon'. Yn (2), mae 'mynd i' yn cael ei ddilyn gan y ferfenw *siopa*, a gellir dehongli'r frawddeg fel 'rydw i'n bwriadu mynd i brynu bara', gyda'r ystyr ychwanegol posibl o symud tuag at y siop er mwyn prynu bara. Mae 'mynd i' yn (3) yn cael ei ddilyn gan y ferfenw 'marw', ond mae'n amlwg nad oes modd dehongli'r ystyr o symud yma, gan mai gweithred ddisymud yw marw, a hefyd mae'n annhebygol fod rhywun yn bwriadu marw. Felly, yr unig beth sy'n cael ei gyfleu gan 'mynd i' yn (3) yw bydd y weithred yn digwydd yn y dyfodol.¹

Fel y gwelir yn enghraifft (2), mae'n anodd gwahanu'r ystyr o fwriad oddi wrth yr amser dyfodol yn achos rhai berfenwau, gan fod bwriad i wneud rhywbeth yn y dyfodol yn aml yn

¹ Mae ffyrdd eraill, wrth gwrs, o gyfleu'r amser dyfodol mewn Cymraeg, megis *byddaf yn marw*.

mynd law yn llaw â gwneud y weithred honno, ond gall hyn ddibynnu ar y goddrych a/neu'r weithred: e.e. mewn brawddeg fel 'mae'r car yn mynd i redeg allan o betrol', mae'n eglur nad oes gan y car unrhyw fwriad i redeg allan o betrol, felly nid oes modd cael dehongliad o fwriad yma, dim ond y bydd y weithred yn digwydd rywbyrd yn y dyfodol.²

Nid ydym yn ymwybodol o unrhyw ymchwil manwl o'r newid yn ystyr 'mynd i' yn y Gymraeg. Ceir un diffiniad yng Ngeiriadur Prifysgol Cymru (GPC) o 'mynd' + 'i' yn dynodi 'bwriad, tebygolrwydd, dechrau gweithred', a rhoddir enghreifftiau o Gymraeg Canol Cynnar o'r ferfenw 'myn(e)d' (neu ffurf gryno ar y ferf honno) + 'i' o flaen berfenw er mwyn cyfleu bwriad (hyd eithaf ein dehongliad ni). Rhodir enghreifftiau fel 'pan **elai** dy dat **e** helya' [h.y. 'elai ... i hela'] (Llyfr Aneirin 22:14, trydydd ganrif ar ddeg) ac 'A'r eryr a erchis idi **vynet y** echwynna pluf' [h.y. 'iddi fynd i echwynna' ('benthyg')] (Chwedlau Odo 1, c.1400). Enghreifftiau o symud drwy ofod – gan wneud gweithred – yw'r rhain: maent yn bwysig fel tystiolaeth bod 'mynd i' yn cael ei ddefnyddio o gyfnod cynnar yn hanes y Gymraeg mewn cyd-destunau berfol, gan mai datblygiad o'r defnydd hwn sydd wrth wraidd y defnydd ohono i gyfleu'r dyfodol. Hyd y gwelir, ni cheir unrhyw enghreifftiau yn GPC o 'mynd i' yn cyfleu'r dyfodol cyn 1500, ac yn wir nid yw GPC yn ystyried bod 'mynd i' yn cyfleu'r dyfodol fel y cyfryw. Mewn disgrifiadau ieithyddol o Gymraeg cyfoes, nid yw'r defnydd o 'mynd i' er mwyn cyfleu bwriad neu'r dyfodol yn tueddu i gael ei grybwyll (e.e. nid oes cyfeiriad ato yn Thomas 1996; Borsley et al. 2007).

Mae'r gwahanol ddefnydd ystyrol o ferfau symud i'w gweld mewn ieithoedd eraill. Mae'r strwythur *BE + going to* yn y Saesneg, er enghraifft, yn cael ei ddefnyddio ar gyfer ystyron tebyg i'r rhai Cymraeg uchod, fel a welir yn y brawddegau (4)–(6) isod, a luniwyd gan yr awduron:

- (4) I am going to Caernarfon – SYMUD TUAG AT RYW NOD
- (5) I am going to buy bread – BWRIAD
- (6) I am going to die – DYFODOL

Mae nifer o awduron eisoes wedi adnabod nad oedd y tri defnydd hyn wastad yn bodoli yn y Saesneg. Mae Mair (2004) yn nodi nad oedd unrhyw ystyr i *BE + going to* heblaw SYMUD (TUAG AT RYW NOD) yng nghyfnod cynnar yr iaith Saesneg. Mae Mair yn nodi bod yr enghraifft gynharaf o ddefnydd o *go(ing) to* gyda berf yn cael ei ddefnyddio er mwyn cyfleu BWRIAD/DYFODOL yn ymddangos yn y bymthegfed ganrif yn ôl yr *Oxford English Dictionary* (OED), gyda'r defnydd yn dechrau dod yn gyffredin (yn dros hanner yr enghreifftiau y mae Mair yn eu dadansoddi) erbyn diwedd yr ail ganrif ar bymtheg ac yn parhau i ddod fwyfwy cyffredin dros y canrifoedd canlynol, gyda'r ffurf gywasgedig lafar *gonna* yn gyffredin. Ystyrir bod brawddegau fel *the tree is gonna lose its leaves* (Bybee et al. 1994) yn gwbl

² Ystyrir y gellir defnyddio gwahanol ymadroddion adferfol yma er mwyn mireinio'r ystyr – e.e. 'mae'r car yn 'mynd i' redeg allan o betrol **mewn munud/yfory/mewn saith niwrnod**' – felly nid yw'r ferf ar ei phen ei hun yn awgrymu pa mor bell i'r dyfodol y bydd y weithred yn digwydd.

dderbyniol mewn Saesneg cyfoes, er nad oes modd i goeden fwriadu colli ei dail, felly cyfleu'r amser dyfodol yn unig mae *going to* (*gonna*) mewn enghreifftiau o'r fath.

Noda Bybee (2006) fod y datblygiad hwn o newid mewn ystyr berfau ar y patrwm SYMUD (TUAG AT RYW NOD) > BWRIAD > DYFODOL wedi ei adnabod mewn sawl iaith (gweler isod) a'i fod felly'n '*universal*' neu'n gyffredin ar draws ieithoedd y byd. Yn sgil hyn, gellid dadlau ei fod yn newid rhagweladwy ym mhob iaith – h.y. os yw iaith yn arddangos defnydd o ferf 'mynd' gyda berf, yna mae'n debygol y bydd yn y pen draw yn cael ei defnyddio i gyfleu'r dyfodol hefyd.

Mae'r broses o newid uchod yn cael ei galw'n GRAMADEGOLI (*grammaticalization* neu weithiau *grammaticization*), sy'n broses o newid ieithyddol lle y mae gair neu strwythur yn troi dros amser o fod ag ystyr diriaethol a geiriol i gael statws fwy gramadegol a llai diriaethol (Traugott a König 1991). Yn achos *BE + going to* yn y Saesneg, cafwyd newid o gael ystyr llythrennol o SYMUD yn unig i gael ystyron ychwanegol o FWRIAD ag AMSER DYFODOL, er bod yr ystyr gwreiddiol o symud yn unig yn parhau fel opsiwn. Un cwestiwn ymchwil i ni felly yw: o ystyried y tebygrwydd rhwng beth sydd wedi digwydd i *BE + going to* yn Saesneg a'r opsiynau ar gyfer 'mynd i' yn y Gymraeg, ai gramadegoli sydd wedi digwydd i 'mynd i' yn y Gymraeg? Yr ail gwestiwn yw, os gramadegoli sydd yma, a oes modd esbonio pam fod hynny wedi digwydd?

2. Trosolwg o ramadegoli a chydgyffwrdd ieithyddol

Diffinnir gramadegoli fel a ganlyn:

[T]he dynamic, unidirectional historical process whereby lexical items in the course of time acquire a new status as grammatical, morphosyntactic forms, and in the process come to code relations that either were not coded before or were coded differently. (Traugott a König 1991: t. 189)

Yng ngeiriau Heine a Kuteva (2005), mae gramadegoli'n broses sy'n arwain '*from lexical to grammatical and from grammatical to more grammatical forms*' (2005: t. 14). Hynny yw, dros amser mae rhyw air neu ymadrodd yn newid i gael defnydd mwy gramadegol neu systemaidd, a thrwy hynny'n symud y tu hwnt i'w ystyr llythrennol gwreiddiol. Mae strwythurau sy'n mynd drwy broses o ramadegoli'n tueddu i rannu nodweddion tebyg i'w gilydd (Heine a Kuteva 2005), gan gynnwys ehangu ystyr (gan greu ystyron newydd), lleihau ystyr (*semantic bleaching* yw'r term Saesneg, sy'n cynnwys colli manylder ystyr a/neu gyffredinoli ystyr), newid mewn categorïau gramadegol a lleihau seingol (e.e. *going to* > *gonna*). Cam allweddol ar ddechrau'r broses yw bod rhyw ymadrodd yn cael ei ddefnyddio mewn cyd-destun newydd (Heine a Kuteva 2005) – e.e. *going to* yn cael ei ddefnyddio cyn berf yn ogystal â chyn enw yn y Saesneg – sy'n sbarduno'r newid ystyr diacronig.

Mae gramadegoli'n broses sydd wedi cael ei harsylwi ar draws ieithoedd y byd. Enghraifft

gyffredin a roir yw datblygiad y gair *pas* yn Ffrangeg i fod yn forffem negyddol, fel yn y frawddeg *je ne sais pas* (dydw i ddim yn gwybod). Ystyr llythrennol gwreiddiol *pas* oedd ‘cam’, ac fe’i defnyddiwyd mewn brawddegau fel *je ne marche pas* (dydw i ddim yn cerdded **cam**) o gyfnod cynnar yn hanes y Ffrangeg. Ond dros amser, dechreuodd *pas* gael ei ddefnyddio mewn cyd-destunau lle nad oedd modd dehongli’r ystyr ‘cam’, mewn brawddegau fel *je ne mange pas* (dydw i ddim yn bwyta), lle nad yw’r dehongliad (*dydw i ddim yn bwyta cam) yn bosibl. Gellir gweld enghreifftiau o brosesau gramadegoli cyffelyb ar draws gwahanol ieithoedd; e.e. ceir enghreifftiau o air am ‘un’ yn datblygu’n fannod mewn ieithoedd fel Saesneg, Almaeneg, Ffrangeg, Groeg a Hebraeg tafodieithol (Bybee 2006). Un esboniad o hyn yw bod un iaith wedi dylanwadu ar y llall ym mhob achos, ond go brin bod Saesneg, er enghraifft, wedi effeithio ar Hwngareg yn y cyfnod hanesyddol dan sylw, felly mae’n rhaid gochel rhag cymryd yn ganiataol mai cydgyffwrdd ieithyddol yw’r rheswm.

Esboniad gwahanol yw bod y rhain yn brosesau sydd rywsut yn cyfleu tueddiadau cyffredinol (*universal*) ym mhob iaith (cf. Bybee 2006), lle bo newidiadau fel y rhai uchod i’w disgwyl mewn unrhyw iaith. Crybwylla Bybee fod gramadegoli cyffredinol yn dilyn llwybrau penodedig, lle bo un newid yn arwain yn naturiol ac yn rhagweladwy at newid arall. Mae Bybee yn trafod sawl llwybr posibl, gan gynnwys y Llwybr Symud (*Movement Path*). Mae newid yn dechrau ar y Llwybr Symud pan fo berf sy’n golygu ‘symud tuag at rywle neu rywbeth’ yn dechrau cael ei defnyddio gyda berf arall yn ogystal ag enw, e.e. nid yn unig *I am going to Wales* ond hefyd *I am going to travel*. Yn yr ail frawddeg, gellir dehongli bod rhyw fath o fwriad yma, h.y. bod y siaradwr yn bwriadu teithio. Os yw’r ystyr o fwriad yn dod yn ganolog i’r defnydd berfol hwn, yna’r cam nesaf ar y Llwybr Symud yw iddo gael ei ddehongli fel cyfleu’r dyfodol, gan fod cysylltiad clir rhwng y bwriad o wneud rhywbeth a’r dyfodol. Pan fo hynny’n digwydd, gellir dweud bod y broses o ramadegoli wedi ei chwblhau, ac y ceir ffurf ramadegoledig (*grammaticalized form*).

Gall gramadegoli felly fod yn broses o newid mewnol mewn iaith, sy’n digwydd oherwydd ailstrwythuro o ryw fath yng ngramadeg siaradwyr yr iaith dros gyfnod o amser. Ar y llaw arall, ceir rhywfaint o drafod yn y maes (e.e. Matras 2010; Heine a Kuteva 2005, 2010) ar ramadegoli sy’n deillio o – neu sy’n cael ei effeithio gan – gydgyffwrdd ieithyddol (Thomason 2001). O safbwynt y Gymraeg, mae’r iaith hon wedi bod mewn cydgyffyrddiad ieithyddol ag ieithoedd eraill, gan gynnwys Lladin, Ffrangeg a Saesneg, ers llawer o ganrifoedd. Ystyriwn y cydgyffyrddiad ieithyddol rhwng y Saesneg a’r Gymraeg yn enwedig (gw. e.e. Davies 2007): mewn sefyllfa ôl-drefedigaethol fel Cymru, lle mai’r iaith Saesneg oedd â’r bri hanesyddol a’i siaradwyr â’r grym cymdeithasol, gwelir heddiw bod yr holl siaradwyr Cymraeg yn ddwyieithog a bod y Gymraeg yn iaith leiafrifol, a gellid disgrifio’r cyd-destun ieithyddol yn nhermau Thomason a Kaufman (1988) fel un o gydgyffyrddiad dwys lle y gall newidiadau iaith sylweddol ddigwydd oherwydd cydgyffwrdd ieithyddol.

Mae Heine a Kuteva (2010) yn cyfeirio at ramadegoli a ddigwyddodd mewn sawl iaith megis Bageg, Twrceg Falcanaidd (*Balkan*), a Pipil, iaith Astecaidd yn El Salvador, sef bod gair cwestiwn yn dechrau cael ei ddefnyddio fel morffem ramadegol i gyflwyno isgymal. Mae’r strwythur hwnnw yn gyffredin mewn nifer o ieithoedd Indo-Ewropeaidd (e.e. Cymraeg; mae

Huw'n gwybod **pw**y ddaeth; Saesneg: *Joe knows who came*) ac mae'r ieithoedd uchod mewn cydgyffyrddiad ieithyddol agos ag ieithoedd o'r teulu ieithyddol hwnnw: Basgeg gyda Sbaeneg, Gascon gyda Ffrangeg, Twrceg Falcanaidd gydag ieithoedd Balcanaidd eraill, Pipil gyda Sbaeneg. Meddai Heine a Kuteva, '*it is unlikely that a process from interrogative to subordination marker would have happened without language contact*' (2010: t. 90), ac felly bod angen cydgyffyrddiad ieithyddol rhwng un iaith ac iaith arall a oedd eisoes yn cynnwys y strwythur gramadegol hwn cyn i'r gramadegoli allu digwydd. Maent yn cyferbynnu rhwng dau wahanol fath o ramadegoli dan ddylanwad cydgyffwrdd ieithyddol, sef cydgyffwrdd ieithyddol fel sbardun (*propelling contact grammaticalization*) a chydgyffwrdd ieithyddol fel cyflymiad (*accelerating contact grammaticalization*). Yn y math cyntaf, cydgyffwrdd ieithyddol yw'r *sine qua non* am y gramadegoli; h.y. pe na bai cydgyffwrdd ieithyddol, yna ni fyddai newid wedi gallu digwydd. Yr ail fath yw lle bo cydgyffwrdd ieithyddol yn cyflymu proses ramadegoli a oedd eisoes ar y gweill mewn iaith arall gyfagos. Mae enghreifftiau o'r math hwn yn anos i'w canfod na'r math cyntaf yn ôl Heine a Kuteva (2010: t. 90), ond maent yn awgrymu bod enghraifft i'w chael yn y datblygiad o gyfleu graddau cymhariaeth ansoddeiriau yn y Saesneg mewn modd cwmpasog yn hytrach na rhai synthetig, e.e. ffurfiau fel *more beautiful* yn hytrach na **beautifuler*, er mai ffurfiau fel yr ail un a oedd yn gynhenid i'r iaith Saesneg. Dywed Danchev (1989) bod ffurfiau cwmpasog Saesneg fel hyn yn brin yn nhafodieithoedd gogledd Lloegr yn ystod y drydedd ganrif ar ddeg, tra eu bod yn fwy cyffredin yn nhafodieithoedd de Lloegr yn ystod yr un cyfnod, a hynny efallai am fod Saesneg y de mewn cydgyffyrddiad ieithyddol agosach â'r Ffrangeg, a oedd eisoes yn iaith a oedd wedi datblygu ffurfiau cwmpasog. Hynny yw, roedd datblygu ffurfiau cwmpasog o raddau cymhariaeth mewn ansoddeiriau ar y gweill yn y Saesneg yn ystod y cyfnod hwnnw, ond bod cydgyffwrdd ieithyddol â'r Ffrangeg wedi ei gyflymu mewn rhai tafodieithoedd.

Fel a drafodwyd uchod, digwyddodd y broses o ramadegoli *BE + going to* yn y Saesneg rhwng diwedd y bymthegfed ganrif a'r cyfnod modern (Mair 2004). Mae gramadegoli berfau symud er mwyn cyfleu'r dyfodol wedi cael ei gofnodi yn achos nifer o ieithoedd y byd; e.e. yn Ffrangeg, gramadegolwyd y ferf *aller* (mynd) yn yr un modd, gan y gellir dweud *je vais regarder le télé* (dw i'n MYND I wyllo'r teledu). Er hyn, nid oes arwydd bod y Ffrangeg, er enghraifft, wedi cael ei dylanwadu gan gydgyffyrddiad ieithyddol â'r iaith Saesneg yn hyn o beth, nac i'r gwrthwyneb. Gellid dehongli y newid yn y Saesneg a'r newid yn y Ffrangeg fel prosesau gramadegoli ar hyd y Llwybr Symud, fel yn namcaniaeth Bybee (2006). Oherwydd hyn, wrth edrych ar y ffenomen yn y Gymraeg, mae angen datrys pa un ai bod unrhyw enghraifft neilltuol o ramadegoli berf 'mynd' i gyfleu'r dyfodol yn newid yn digwydd oherwydd cydgyffyrddiad ieithyddol, ynteu fel proses fewnol a fuasai wedi digwydd beth bynnag oherwydd tueddiadau cyffredinol mewn iaith.

Yn achos y Gymraeg, mae astudiaethau o ramadegoli hanesyddol yn awgrymu mai prosesau mewnol ydynt, e.e. daw 'sef < ys ef' (ef yw) yn hanesyddol (Borsley et al. 2007); mae'r geiryn negyddol 'ddim' yn deillio o air a oedd yn wreiddiol yn golygu 'rhywbeth', a ddilynodd broses o ramadegoli i fod yn eiryn negyddol ar batrwm newid cyffelyb a ddigwyddodd mewn ieithoedd eraill ar draws y byd (Willis 2008). Ar y llaw arall, mae

enghreifftiau lu (yn hanesyddol a chyfoes) o ddylanwad Saesneg ar ramadeg y Gymraeg, e.e. benthg geiriau (Parry-Williams 1923), symleiddio'r system ansoddeiriol (Thomas 1982), dileu'r ferf gynorthwyol (Davies 2016), symleiddio'r system dreiglo (Jones 1998), a.y.b. Yn yr erthygl hon, trafodir a oes modd datgan bod proses ramadegoli o 'mynd i' wedi digwydd oherwydd proses gyffredinol neu oherwydd dylanwad cydgyffwrdd ieithyddol â'r Saesneg.

3. Dull

Defnyddiwyd dull ieithyddiaeth corpws ar gyfer yr astudiaeth. Chwilir am docynnau penodol mewn ystod o gorpora gan ystyried eu cyd-destun geiriol, brawddegol a disgyrsiol. Gellir defnyddio dull meintiol er mwyn dadansoddi data corpws neu gellir dadansoddi mewn ffordd ansoddol sy'n trafod tocynnau yn eu cyd-destun ehangach er mwyn adnabod patrymau a thueddiadau. Byddwn yn defnyddio dull ansoddol er mwyn rhoi trosolwg o'r datblygiad yn nefnydd 'mynd i' + berfenw yn y Gymraeg dros y pum canrif ddiwethaf.

Er mwyn cyflawni hyn, defnyddiwyd nifer o gorpora Cymraeg o wahanol gyfnodau amser. Rhestrir y corpora isod, gan nodi pa mor fawr yw pob corpws yn ôl nifer y geiriau sydd ynddo:³

- Corpws Hanesyddol yr Iaith Gymraeg (1500–1850)⁴ – tua 420,000 o eiriau
- Corpws o Feibl Cymraeg William Morgan (1588)⁵ – tua 750,000 o eiriau
- Corpws o iaith papurau newydd Cymraeg o gyfnod y Rhyfel Byd Cyntaf (1914–18)⁶ – tua 21,000,000 o eiriau
- Cronfa Electroneg o Gymraeg (CEG) (o ddiwedd yr ugeinfed ganrif)⁷ – tua 1,000,000 o eiriau

³ Diolch i Uned Technolegau Iaith Canolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor – yn enwedig Delyth Prys, Gruffudd Prys a Dewi Bryn Jones – am eu cymorth wrth ddarparu data corpws i ni mewn ffordd chwiliadwy, ac am rannu eu corpora anghyhoeddedig â ni ar gyfer dibenion ein dadansoddiad.

⁴ Mae Corpws Hanesyddol yr Iaith Gymraeg 1500–1850 (Mittendorff a Willis 2004) yn adnodd sy'n casglu testunau rhyddiaith a barddonol o'r cyfnod hwn o Gymraeg Modern Cynnar, gyda samplau o destunau o wahanol arddulliau a chan awduron o wahanol ranbarthau. Ceir y corpws ar-lein ar <<http://people.ds.cam.ac.uk/dwew2/hcwl/menu.htm>>.

⁵ Daw'r data hyn o fersiwn electronig Beibl 1588 sydd ar yr *Oxford Data Archive*: <<http://ota.ox.ac.uk/id/B00772>>.

⁶ Casglwyd data o bapurau newydd o gyfnod cyn ac yn ystod y Rhyfel Byd Cyntaf gan Lyfrgell Genedlaethol Cymru, ac mae delweddau o'r papurau newydd ar eu gwefan: <<http://cymru1914.org/cy/browse/newspapers>>. Cawsom gymorth gan Uned Technolegau Iaith Canolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor, i drosi'r data hyn i ffurf ddadansoddadwy; data'n benodol o'r cyfnod 1914–18 a ddefnyddiwyd ar gyfer y dadansoddiad hwn.

⁷ Disgrifir CEG (Ellis et al. 2001) fel 'Casgliad 1 miliwn o eiriau Cymraeg wedi eu casglu o 500 o samplau o destun 2000 o eiriau o ryddiaith gyfoes amrywiol' (<<http://corpws.cymru/ceg/>>). Mae'r data'n cynnwys rhyddiaith Gymraeg, yn bennaf o'r cyfnod 1970 a 2001. Cedwir CEG ar Borth Corpora Cenedlaethol Cymru (<<http://corpws.cymru/>>) ynghyd â chorpora Cymraeg eraill hanesyddol a chyfredol.

- Cysill Ar-Lein (o ddechrau'r unfed ganrif ar hugain)⁸ – tua 14,000,000 o eiriau.

Daw'r data i gyd o iaith ysgrifenedig (gan gynnwys y data diweddar, er mwyn cael cysondeb). Chwiliwyd nid yn unig am docynnau o 'mynd i' a'r fersiwn dreigledig 'fynd i', ond hefyd 'myned i' a 'fyned i', sef y ffurfiau ysgrifenedig gwreiddiol y mae 'mynd'/'fynd i' yn eu disodli erbyn y cyfnod cyfoes.⁹ Er eglurdeb, yng ngweddill y papur byddwn yn defnyddio 'mynd i' yn y testun er mwyn cynrychioli unrhyw un o'r ffurfiau hyn heb wahaniaethu rhyngddynt.

Edrychwyd ar y tocynnau o bob cyfnod er mwyn gweld pa enghreifftiau o ddefnydd o 'mynd i' + berfenw oedd i'w gweld, ac yna edrychwyd ar gyd-destun enghreifftiau o'r fath er mwyn adnabod a oeddent yn awgrymu dim ond symudiad i le er mwyn cyflawni rhywbeth, neu fwriad i wneud rhywbeth, neu ystyr dyfodol eglur, er mwyn adnabod patrwm diacronig gramadegoli. Yn y drafodaeth sy'n dilyn rhoir hefyd argraff o ba mor gyffredin yw ffurfiau gramadegoleddig ym mhob cyfnod, gan gydnabod y byddai angen dadansoddiad meintiol llawn er mwyn adnabod gwir gynnydd mewn amllder.

4. Defnydd hanesyddol o 'mynd i' yn y corpora

Isod mae enghreifftiau o'r corpora wedi eu dethol er mwyn rhoi argraff o'r amrywiaeth a welir yn hanesyddol.¹⁰ Defnyddir testun trwm ar gyfer 'mynd i' ym mhob enghraifft, er eglurder.

Yn y cyfnod cynharaf a astudiwyd, sef yr unfed a'r ail ganrif ar bymtheg, ceir defnydd cyffredin iawn o 'myned i' + enw, fel yn enghreifftiau (7) ac (8). Ystyr llythrennol o symud sydd yma.

- (7) ... ac 'n hyfach eilchwel, i **fyned i 'rr mor** ... (1595, *Perl mewn adfyd neu, Perl ysbrydawl &c.*, Rhydychen, Huw Lewys.)
- (8) Di ai gadewaist hi yn Llandderfel, / yngwystl cwrw wrth **fynd i rhyfel**. (Ar ôl 1660, *Y Rhyfel Cartrefol*, llawysgrif Cwrtmawr 42, ?Huw Morys)

⁸ Crëwyd corpws Cysill Ar-Lein (gw. Prys et al. 2016) gan ddefnyddio data a fewnbynnwyd gan ddefnyddwyr gwefan Cysill Ar-Lein (<<http://www.cysgliad.com/cysill/arlein/>>) gan yr Uned Technolegau Iaith, Canolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor. Mae'n gorpws monitor, sy'n golygu ei fod yn tyfu drwy'r amser wrth iddo gasglu mwy a mwy o ddata. Er enghraifft, erbyn 2015 roedd y corpws yn cynnwys dros 31m o eiriau (Prys et al. 2016), ond ar gyfer ein dibenion ni y dadansoddwyd cyfran o'r data hynny.

⁹ Mae'n werth manteisio ar y cyfle i nodi beth yw patrwm diacronig y defnydd o'r ffurf (p'r un ai'r sillafiad neu'r ynganiad) 'mynd' o'i gymharu â 'myned' yn y data ar draws hanes, er nad yw hyn yn ymddangos yn ffactor yng nghyd-destun gramadegoli. Gwelir mai 'myned (i)' ar y cyfan yw'r ffurf fwyaf cyffredin a ddefnyddiwyd tan ddechrau'r ugeinfed ganrif, ac eithrio cyfnod yn ystod ail hanner yr ail ganrif ar bymtheg a dechrau'r ddeunawfed ganrif lle y gwelwyd mwy o ddefnydd o'r ffurf 'mynd (i)' na 'myned (i)'. Diflannodd 'myned' i bob pwrpas yn ystod yr ugeinfed ganrif ac mae'n absennol o ddata'r unfed ganrif ar hugain. Fel y nodir isod, ceir enghreifftiau o ramadegoli yn y data gyda'r ffurfiau 'myned i' a 'mynd i'.

¹⁰ Cedwir y sillafu gwreiddiol, lle y bo modd. Noder bod y corpws Cysill Ar-lein yn cynnwys rhywfaint o ddata sydd â gwallau sillafu/gramadegol gan mai ffynhonnell ydyw o destunau yr oedd yr awduron eisiau eu gwirio.

Ceir enghreifftiau o ‘mynd i’ + berfenw er mwyn cyfleu symud yn (9) i (12) isod, sy’n ymddangos mewn testunau o’r unfed a’r ail ganrif ar bymtheg, gan ddangos bod ‘mynd i’ + enw a ‘mynd’ + berfenw ill dau yn cyd-fodoli yn y cyfnod hwn.

- (9) ... ag idd wyd ti yn awr / yn **myned i oresgyn** yr judia vawr ... (cyn 1561, *Ystoria y gŵr moel o Sythia*, llawysgrif Llanover B17)
- (10) A phan welodd Saul Ddafydd yn **myned i gyfarfod** a’r Philistiad, efe a ddywedodd wrth Abner ... (1588, *Y Beibl Cysegr-Lân*, Hen Destament)
- (11) ac ynddi y kyfarvu y tri brenin / oedd yn **mynd i offrymmu** / gynt i’r arglwydd Iessu. (c.1605–10, *Teithie Syr Sion Mandefil*, llawysgrif Peniarth 218)
- (12) Gweithiwr tylawd sy **mynd i gloddio**. (Ar ôl 1660, *Y Rhyfel Cartrefol*, llawysgrif Cwrtmawr 42, ?Huw Morys)

Yn yr enghreifftiau hyn defnyddir ‘mynd i’ + berfenw er mwyn cynrychioli’r gweithredydd yn ‘mynd i’ rywle arall er mwyn cyflawni gweithred (h.y. goresgyn, cyfarfod, offrymu, cloddio), ac mae ystyr o symud daearyddol eglur (i India, at y Philistiad, at yr Iesu, i rywle i gloddio). Gan nad oes modd cyflawni gweithred mewn lle penodol cyn cyrraedd y lle hwnnw, gellid dehongli’r enghreifftiau hyn fel cynrychioli’r dyfodol mewn modd cyffredinol, ond prif ystyr ‘mynd i’ yn yr enghreifftiau uchod yw symud llythrennol.

Cymherir y defnydd iaith hwnnw â’r iaith yn (13) isod, sy’n fwy prin yn y data cynnar.

- (13) dduw kymer fy mharti / llvdd fi rrag **mynd i boeni**. (c.1550, *Y Gwr Kadarn*, llawysgrif Caerdydd 6)

Ceir dehongliad llai eglur o symud daearyddol yn (13). Nid oes ystyr amlwg o fynd i rywle ‘i boeni’ gan y siaradwr yn *Y Gwr Kadarn*, ond yn hytrach, ceir argraff o’r posibilrwydd o boeni yn y dyfodol. Dehonglwn yr iaith (13) felly yn enghraifft sydd ar y trywydd gramadegoli, gan ei bod yn arddangos y dyfodol heb ystyr angenrheidiol o symud.

Cawn ambell enghraifft yn y cyfnod hwn o ddefnydd o ‘myned i’ + berfenw lle y gellir dehongli bwriad yn eglur, fel a welir yn (14) i (16), sydd i gyd o Feibl 1588.

- (14) A dywedodd Esau, ‘Wele fi yn **myned i farw**, a pha les a wna’r enedigaeth-fraint hon i mi?’ (1588, *Y Beibl Cysegr-Lân*, Hen Destament, Genesis 25:32)
- (15) Dywedodd Simon Pedr wrthynt, ‘Yr wyf fi yn **myned i bysgota**.’ Dywedasant wrtho, ‘Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyda thi.’ (1588, *Y Beibl Cysegr-Lân*, Testament Newydd, Ioan 21:3)
- (16) ‘Yn nhy fy Nhad y mae llawer o drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaswn i chwi. Yr wyf fi yn **myned i baratoi** lle i chwi. Ac

os myfi a af, ac a baratoaf le i chwi, mi a ddeuaf drachefn, ac a'ch cymeraf chwi ataf fy hun ...' (1588, *Y Beibl Cysegr-Lân*, Testament Newydd, Ioan 14: 2–3)

Yn stori Esau a Jacob (o le y daw (14)), mae Esau'n gofyn i Jacob am rannu ei gawl, gan ddweud y bydd yn marw os na chaiff fwyta. Nid oes rheswm i ddehongli 'myned i farw' fel 'mynd i rywle er mwyn marw' yma, ac nid oes rheswm chwaith dros ystyried bod Esau yn bwriadu marw, felly mae'r defnydd hwn o 'mynd i' yn enghraifft gynnar o gyfleu'r dyfodol yn unig.¹¹ Mae Simon Pedr yn (15) yn mynegi symud at y llyn i bysgota, a atgyfnerthir gan y ferf 'dyfod' (= dod) yn y frawddeg nesaf, ond gellir dehongli bwriad yn eglur yma, h.y. bod gan Pedr fwriad i bysgota. Yn (16), wrth ddweud y bydd yn 'myned i baratoi lle i chwi' yn y nefoedd, mae Iesu Grist yn amlwg yn cyfeirio at rywbeth yn y dyfodol (gan fod yr adnod yn dod cyn y croeshoeliad) a gellir hefyd dehongli'r bwriad ganddo o neilltuo lle breintiedig i'w ddisgyblion. Mae hefyd yn eglur bod Iesu yn golygu mynd yn llythrennol i'r nefoedd er mwyn cyflawni'r weithred o baratoi (cymh. 'os myfi a af ... mi a ddeuaf drachefn'). Mae (15) ac (16) yn edrych fel eu bod ar drywydd gramadegoli.

Roedd cyfleu'r dyfodol gan ddefnyddio 'mynd i' felly yn bosibl mewn Cymraeg Modern Cynnar (a hynny mewn Cymraeg ysgrifenedig o'r statws uchaf, h.y. o'r Beibl), ond mai'r defnydd arferol oedd symud llythrennol daearyddol gydag efallai ystyr ychwanegol o fwriad. Y ffurf arferol o gyfleu'r dyfodol yng Nghymraeg y cyfnod oedd i ddefnyddio ffurf gryno ar ferf, fel a ddangosir yn (17) i (19).

- (17) Ac wedi hynny **edrychaf** yn ei wyneb ef, onid antur **efe a dderbyn** fy wyneb inne. (*Y Beibl Cysegr-Lân*, Hen Destament, Genesis 32:20)
- (18) Canys **my a yrraf** y cenedloedd allan o'th flaen di, ac a **helaethaf** dy frô di ... (*Y Beibl Cysegr-Lân*, Hen Destament, Exodus 34:24)
- (19) A **mi a'u dygaf** hwynt, fel y preswyliont yng nghanol Jerwsalem ... (*Y Beibl Cysegr-Lân*, Hen Destament, Sechareia 8:8)

Wedi sefydlu y gallai 'mynd i' gael ei ddefnyddio i gyfleu'r dyfodol yng Nghymraeg yr unfed a'r ail ganrif ar bymtheg, ond fod yr enghreifftiau'n brin, symudir at ddata o'r ddeunawfed a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg; gweler enghreifftiau o (20) hyd at (23).

- (20) Ond gan eich bod cymmaint yn llyfreu'r Pâp, cewch **fynd i gyweirio** 'i wely ef at y Pâp oedd o'i flaen ... (1703, *Gweledigaetheu y Bardd Cwsc*, Ellis Wynne)
- (21) Yr oedd rhai ar ol i cinio **yn mynd i ganu a dounsio...** (1700au [dim dyddiad penodol], baled gan Hugh Jones Llangwm)

¹¹ Ystyrir mai'r cyfieithiad Saesneg a geir ym Meibl y Brenin Iago yw "*I am at the point to die*", ac "*I am about to die*" yn y *New International Version*, h.y. cyfieithiadau o'r gwreiddiol sy'n mynegi rhywbeth a fydd yn digwydd yn y dyfodol.

- (22) Mae pob tylawd fel gwr bonheddig / Bwyta a chodi Gwneud ychydig / Mwya pleser yr holl langcie / Tobacco a chwrrw a **mynd i chware**. (1761, baled gan Hugh Jones Llangwm)
- (23) fel ag mae rhai yn **myned i foddi**, eraill yn torri eu gyddfau, neu'n taflu eu hunain dros greigiau uchel ... (1799, *Hanes holl grefyddau'r byd &c.*, Mathew Williams)

Mae ystyr o symud yn (20), (21) a (22), a gellir dehongli symud yn (23) os yw'r unigolion yn mynd i rywle i foddi eu hunain. Mae dehongliad o'r dyfodol yn bosibl ym mhob enghraifft, yn bennaf oherwydd mai symud o un lle i'r llall er mwyn cyflawni'r weithred a geir. Gellir trin enghreifftiau o'r fath, ac efallai o'r cyfnod hwn yn gyffredinol, fel camau graddol ar hyd trywydd gramadegoli, lle bo ystyr y dyfodol yn bosibl ond bod yr ystyr o symud hefyd yn cael ei gadw. Ar y cyfan, mae'r enghreifftiau o 'mynd i' a welir drwy'r ddeunawfed a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg yn debyg i'r defnydd a welwyd yn y data cynharaf.

Isod, mae enghreifftiau (24) hyd (26) o gorpora o ddechrau'r ugeinfed ganrif, o bapurau newydd Cymraeg cyfnod y Rhyfel Byd Cyntaf (1914–18). Dyma'r cyfnod lle y gwelir yn gyntaf enghreifftiau niferus o 'mynd i' nad ydynt yn cyfleu unrhyw symudiad drwy ofod, ac y gellir eu dehongli fel eu bod wedi eu gramadegoli'n gyflawn.

- (24) Mae'n **mynd i ddweyd** wrth yr Almaen yr un ffunud ... (Corpws Papurau Newydd 1914–18)
- (25) Ai dirwestwyr sy'n **mynd i wrthwynebu**, am nad yw'r waredigaeth yn dod yn ôl ein plan bach ni? (Corpws Papurau Newydd 1914–18)
- (26) Y mae eisieu undeb os ydym yn **mynd i ennill** y rhyfel, ac nid trwy ymrannu yr ydym yn **mynd i wneyd hyny**. (Corpws Papurau Newydd 1914–18)

Mae enghreifftiau (27) hyd at (31) o'r cyfnod diweddar, sef CEG o'r ugeinfed ganrif a Cysill Ar-Lein o'r unfed ganrif ar hugain.

- (27) Dwi'n **mynd i gael** babi. (1970–93, CEG)
- (28) Mi roedd y rhan fwya'n **mynd i aros** yno nes y bydden nhw'n cael y rhyddid yr oedden nhw'n gwybod fyddai'n dod. (1970–93, CEG)
- (29) fel tasa dal i sbio'n **mynd i ddileu**'r geiriau ... (1970–93, CEG)
- (30) Eu breuddwyd nhw yw bod Heledd yn **mynd i lwyddo** yn y Brifysgol ... (2000au, Cysill Ar-Lein)
- (31) Dwi'n **mynd i feddwl** am lawer o gwahanol ffordd o gwneud ymchwil ... (2000au, Cysill Ar-Lein)

Mae'r defnydd o 'mynd i' + berfenw yma yn gallu cyfleu'r dyfodol heb ystyr angenrheidiol o symud, sy'n arwydd eu bod wedi cyrraedd pen draw'r broses ramadegoli – ystyrir, er enghraifft, nad oes symud os yw rhywun yn 'mynd i aros' (28) neu 'mynd i ddileu' (29).

Erbyn yr ugeinfed ganrif, mae'n gyffredin iawn i weld 'mynd i' + berfenw yn cael ei ddefnyddio er mwyn cyfleu'r dyfodol gyda goddrych anfyw. Rhoir enghreifftiau isod, lle bo'r mwyafrif yn ddiweddar ond daw (32) o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg – ymddengys mai prin yw goddrychau anfyw yn y cyd-destun hwn mewn testunau cyn yr ugeinfed ganrif.

- (32) Yr arwydd oreu fod llong yn **myned i hwylio** yn ddioed, ydyw, pan y byddo wedi ei llwytho ... (1840, *Yr American &c.*, Benjamin Williams, Chidlaw)
- (33) gan fod pob arwydd fod addysg yn **mynd i wneud** camrau breision ymlaen yn y blynyddoedd nesaf ... (Corpws Papurau Newydd 1914–18)
- (34) ynghyd ag hen arferion sydd wedi **mynd i golli**. (Corpws Papurau Newydd 1914–18)
- (35) gellid meddwl fod pethau'n **mynd i wella** ... (1970–93, CEG)
- (36) Mae'r gweithgareddau hyn yn **mynd i hybu** dysgu'r plentyn yn yr ysgol neu adref. (2000au, Cysill Ar-Lein)

Ystyrir nad oes modd i arferion (34) neu weithgareddau (36) ewyllysio i gyflawni gweithred nag i symud i unrhyw le i gyflawni gweithred. Mae'r enghreifftiau uchod yn dystiolaeth bod pen draw'r Llwybr Symud (Bybee 2006) wedi cael ei gyrraedd ar gyfer y newid hwn yn y Gymraeg erbyn o leiaf y bedwaredd ganrif ar bymtheg, ac yn amlwg erbyn yr ugeinfed ganrif.

5. Trafodaeth

O ddychwelyd at y paramedrau a nodwyd gan Heine a Kuteva (2005) ar gyfer gramadegoli (gw. adran 2 uchod), gellir bod yn hyderus bod 'mynd i' wedi datblygu drwy'r broses hon yn ystod y cyfnod a archwiliwyd. Bu iddo ehangu i fod yn ymadrodd sy'n gallu cael ei gyflenwi gan ferf neu gan enw, a hefyd gwelir ei ddefnydd gyda gweithredoedd lle nad yw symud llythrennol yn ddehongliad synhwyrol, ac felly mae 'mynd i' wedi colli ei ystyr gwreiddiol (sef symud) mewn enghreifftiau o'r fath, sy'n arwydd o golled categorïol, h.y. nid oes ystyr llythrennol, geiriol ar gyfer y 'mynd i' dyfodol, na chwaith ystyr o fwriad, dim ond ystyr ferfol, amserol. Mae hyn yn dangos bod y gramadegoli hwn wedi cyrraedd pen y Llwybr Symud (Bybee 2006).¹²

Os ystyrir bod y data uchod yn cynrychioli iaith y cyfnod, yna gellir dehongli bod y data hyn yn dangos newid yn nefnydd 'mynd i' rhwng c.1500 a'r unfed ganrif ar hugain, tra bod ystyr newydd i 'mynd i' wedi ymddangos yn y cyfnod modern cynnar, ac i'r ystyr hwnnw

¹² Mewn Cymraeg cyfoes, nid yw *mynd i* yn arddangos newid seinegol a symleiddiwyd fel a welwyd yn e.e. *going to* > *gonna* yn y Saesneg, neu mewn enghreifftiau eraill o ramadegoli Cymraeg, fel 'ys ef' > 'sef', ac eithrio 'myned' > 'mynd' (a ddigwyddodd ym mhob ffurf o'r gair).

ddod yn fwyfwy cyffredin o ddechrau'r ugeinfed ganrif ymlaen. Mae'r amrywiaeth a welir rhwng y gwahanol gorpora yn adlewyrchu'r newid yn nefnydd 'mynd i' dros amser. Mae'n haws, er enghraifft, cael hyd i enghreifftiau pendant o ramadegoli cyflawn yn y data mwy diweddar, sef yng nghorpws dechrau'r ugeinfed ganrif, CEG a Cysill Ar-Lein. Hefyd, gellir nodi bod enghreifftiau sydd ar y llwybr gramadegoli yn y testunau Cymraeg mwyaf ffurfiol, megis Beibl William Morgan (1588), yn ogystal â mewn testunau sydd â chynulleidfaoedd mwy anffurfiol, megis baledi Hugh Jones Llangwm o'r ddeunawfed ganrif, yn awgrym bod y defnydd hwn o 'mynd i' + berfenw yn dderbyniol ymysg cynulleidfaoedd Cymraeg y cyfnod.

Un o fwriadau'r astudiaeth hon oedd gweld a oedd modd dadlau bod y gramadegoli o 'mynd i' a welir yn enghraifft o ramadegoli oherwydd cydgyffwrdd ieithyddol ynteu'n broses annibynnol, fewnol, o newid. Os ystyrir yr hyn a adroddir yn Mair (2004) am ramadegoli diacronig *BE + going to* yn Saesneg, gwelir bod y gramadegoli hwnnw yn cael ei weld yn gyntaf ar ddiwedd y bymthegfed ganrif, ond na ddaeth yn gyffredin yn yr iaith yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg, ac iddo ddod yn gyffredin tu hwnt erbyn yr ugeinfed ganrif – yn wir, y norm ar gyfer cyfleu'r dyfodol, mae'n debygol. Yn y Gymraeg, gwelwyd yn y data hyn bod ffurfiau wedi eu gramadegoli yn cael eu gweld mor bell yn ôl â chanol yr unfed ganrif ar bymtheg, ond na ddaethant yn niferus yn y testunau tan ddiwedd yr ugeinfed ganrif. Un esboniad yw bod y cynnydd yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg yn y Saesneg wedi dylanwadu ar ddefnydd gramadegoledig 'mynd i' yn y Gymraeg yn ystod yr ugeinfed ganrif, a oedd yn gyfnod lle y bu cynnydd eithriadol mewn dwyieithrwydd yng Nghymru.¹³ Byddai hyn yn cyd-fynd â damcaniaethau Thomason a Kaufman (1988) o gydgyffwrdd ieithyddol, lle y gelwir sefyllfa fel hon yn un o gydgyffwrdd dwys (*intense contact*), lle y gellir gweld newid ieithyddol sylweddol ac eang oherwydd y cydgyffwrdd hwn.

Uchod, trafodwyd syniadau Heine a Kuteva (2010) fod dau fath o ramadegoli drwy gydgyffwrdd ieithyddol: cydgyffwrdd fel sbardun a chydgyffwrdd fel cyflymiad. Mae enghreifftiau o ffurfiau wedi eu gramadegoli o 'mynd i' i'w canfod, er nad oes llawer ohonynt, yn y corpora cynharaf a ddadansoddwyd, mewn cyfnod lle nad oedd y cydgyffwrdd â'r Saesneg mor ddwys yng Nghymru ag yr oedd yn y cyfnod diweddarach. Yr argraff yw bod gramadegoli o 'mynd i' wedi cynyddu yn y Gymraeg yn agos at y cyfnod lle y gwelir gramadegoli o *BE + going to* yn y Saesneg. Un esboniad o hyn fyddai mai datblygiad mewnol yn y Gymraeg oedd y cychwyn yng ngramadegoli 'mynd i', o ystyried bod y ffenomen yn bodoli yn y Gymraeg ers o leiaf gyfnod enghraifft (13) uchod, gan ddilyn damcaniaethau Bybee (2006) am y Llwybr Symud, ond bod newid yn y berthynas gymdeithasol rhwng y Gymraeg a'r Saesneg ganrifoedd wedyn, a amlygodd siaradwyr y Gymraeg fwyfwy i'r patrwm gramadegol cyffelyb Saesneg *going to*, wedi cyflymu'r gramadegoli o 'mynd i' – h.y. wedi ei sbarduno i ledaenu drwy iaith mwy o siaradwyr, nes iddo gael ei normaleiddio yn y Gymraeg erbyn heddiw.

¹³ Mae canlyniadau'r Cyfrifiad ers dechrau'r ugeinfed ganrif wedi dangos lleihad yn y nifer sy'n uniaith Gymraeg, nes bod dim ohonynt erbyn 1961 (Davies 2010). Mae pob siaradwr Cymraeg felly'n siarad Saesneg hefyd.

Dylid nodi bod arwyddion bod patrwm tebyg i ramadegoli ‘mynd i’ yn bodoli mewn ieithoedd Celtaidd eraill, er nad oes astudiaethau trylwyr yn bodoli o’r strwythur mewn ieithoedd eraill, hyd y gwyddys. Mae modd defnyddio’r strwythur ‘*ag goil*’ (‘yn mynd’) mewn Gwyddeleg cyfoes er mwyn cyfleu yr hyn y mae Ó Siadhail (1989: t. 279) yn ei ddisgrifio fel ‘*going (with the prospect of doing)*’, o leiaf mewn rhai tafodieithoedd (megis iaith Connacht), e.e. *níl sé ag goil ag déanamh leas do thada* (‘nid yw’n mynd i wneud unrhyw dda i unrhyw beth’) (Ó Siadhail 1989: t. 278), sy’n ymddangos fel enghraifft arall o broses ramadegoli. Mae siaradwyr cyfoes Llydaweg – iaith sy’n perthyn yn agos i’r Gymraeg – hefyd yn arddangos defnydd wedi ei ramadegoli o’r ferf ‘symud’, sef ‘bod’ + *mont da* + berfenw, e.e. *ar paotr a zo vont da azezañ* (‘mae’r bachgen yn mynd i eistedd’) (iaith plentyn 8 oed); *ur plac’h yaouank eo sur a zo hont d’ober un tamm deus ar gwastell a zo aze* ‘merch ifanc sy’n mynd i dorri darn o’r gacen yn fan’na’ (iaith oedolyn 71 oed) (Holly Kennard, cyfathrebiad personol yn dyfynnu data Llydaweg a gasglwyd ganddi). Mae’r ffaith fod y defnydd o ferf symud i gyfleu’r dyfodol yn bodoli ar draws rhai o’r ieithoedd Celtaidd yn arwydd naill ai fod y duedd ramadegoli gyffredinol hon wedi digwydd yn y tair iaith yn annibynnol, neu bod y newid wedi dechrau’n gynnar iawn yn hanesyddol.

Gan fod y defnydd o ‘mynd i’ i gyfleu’r dyfodol yn ymddangos fel ei fod yn absennol mewn Cymraeg Canol, cymerir mai prosesau annibynnol a fu wrthi yn y gwahanol ieithoedd Celtaidd, yn hytrach na’i fod yn ffurf ‘Geltaidd’ frodorol. Noder y bu cydgyffwrdd dwys rhwng pob un o’r ieithoedd Celtaidd cyfoes â ieithoedd eraill, megis â’r Saesneg yn Iwerddon ac â’r Ffrangeg yn Llydaw, sydd hefyd wedi arddangos gramadegoli tebyg. Hwyrach fod hynny wedi achosi neu gyflymu newid ieithyddol mewn Gwyddeleg a/neu Lydaweg, er enghraifft. Byddai angen astudio’r datblygiad cyffelyb yn yr ieithoedd hynny ymhellach er mwyn cadarnhau hyn.

6. Casgliadau

Bwriad yr astudiaeth hon oedd adnabod datblygiad y defnydd o ‘mynd i’ + berf i gyfleu’r dyfodol yn hanes ieithyddol y Gymraeg, sy’n enghraifft o ramadegoli a welir ar draws ieithoedd y byd. Drwy ddefnyddio dull corpws er mwyn archwilio gwahanol ddefnydd o ‘mynd i’ mewn data ysgrifenedig Cymraeg o’r unfed ganrif ar bymtheg hyd heddiw, darganfuwyd bod ffurf wedi ei ramadegoli o ‘mynd i’ + berfenw ar gyfer cyfleu’r amser dyfodol yn bodoli yn y Gymraeg ers yr unfed ganrif ar bymtheg. Mae’r enghreifftiau gramadegoledig hyn yn fwy prin yn y cyfnod cynnar na’r cyfnod diweddarach, a cheir yr argraff nad yw’r ffordd hon o fynegi’r dyfodol yn dod yn flaenllaw tan ddechrau’r ugeinfed ganrif. Y ddadl a gyflwynir yn yr erthygl hon yw bod cydgyffwrdd cymdeithasol dwys â chymdeithas Saesneg ei hiaith yn ystod y cyfnod diweddar wedi cyfrannu at gyflymu’r newid a oedd eisoes ar droed, tra bod y newid gwreiddiol yn debygol o fod yn un mewinol ar drywydd cyffredinol Llwybr Symud (Bybee 2006). Mae casgliadau’r astudiaeth hon yn cyfrannu at y llenyddiaeth ar ieithyddiaeth cydgyffwrdd ieithyddol, gan atgyfnerthu damcaniaethau Heine a Kuteva (2005) ar ramadegoli.

Mae'r rhan fwyaf o astudiaethau sydd eisoes yn bodoli ar newid ieithyddol yn y Gymraeg oherwydd cydgyffwrdd ieithyddol yn canolbwyntio ar achosion lle y mae siaradwyr Cymraeg yn defnyddio ffurf sydd eisoes yn bodoli yn y Saesneg fel patrwm ar gyfer ffurfiau tebyg yn eu Cymraeg hwy, ond nid yw astudiaethau'n aml yn canolbwyntio – hyd y gwyddys – ar ddyfanwad *newid* mewn iaith arall ar *newid* yn y Gymraeg (hwyrach bod astudiaeth Willis [2008] ar eiriau negyddol yn un enghraifft). Mae'r cwestiynau y gallai astudiaethau yn y dyfodol eu hystyried yn cynnwys i ba raddau mae pa mor ddiweddar yw'r newid yn yr iaith fwyafrifol yn ffactor berthnasol yn natur y newid yn yr iaith leiafrifol, a pha un ai yw maint y newid yn yr iaith fwyafrifol yn effeithio ar faint ac amllder y newid tebyg yn yr iaith leiafrifol, ac ati.

Astudiaeth ansoddol oedd hon, er mwyn adnabod natur y datblygiad yn nefnydd 'mynd i' + berfenw yn y Gymraeg o'r Cyfnod Modern Cynnar ymlaen. Byddai angen defnyddio dull meintiol er mwyn cadarnhau pa gynnydd a fu yn nefnydd y strwythur hwn er mwyn cyfleu'r dyfodol ar draws y gwahanol gorpora, gan gymharu unrhyw gynnydd fel hwnnw â newidiadau mewn ffyrdd eraill o gyfleu'r dyfodol.

Un broblem gyda defnyddio testunau ysgrifenedig hanesyddol er mwyn olrhain newid ieithyddol yw bod iaith ysgrifenedig yn aml yn geidwadol ac nid o reidrwydd yn cynrychioli'r iaith fel yr oedd yn cael ei siarad yn y cyfnod. Nid oes, wrth gwrs, ffordd amgen o ddadansoddi hanes y newid heblaw drwy ddefnyddio testunau hanesyddol, ond rhywbeth na wnaethwyd yn yr astudiaeth hon oedd dadansoddi iaith lafar gyfoes. Byddai dadansoddi'r iaith mewn corpws llafar Cymraeg fel *Siarad*¹⁴ yn caniatáu i ni adnabod amrywiaeth sosioieithyddol yn nefnydd 'mynd i' mewn Cymraeg llafar heddiw, a fyddai'n galluogi i ni weld a oes gwahaniaeth ym mhatrwm y strwythur rhwng yr iaith ysgrifenedig a'r iaith lafar.

Mae'r astudiaeth hon yn dangos bod y Gymraeg wedi datblygu ffordd newydd o gyfleu'r dyfodol yn ystod y canrifoedd diwethaf, a hynny, mae'n ymddangos, gan ddilyn patrymau a welir ar draws ieithoedd y byd, ond bod ei pherthynas cymdeithasol unigryw â'r Saesneg wedi dylanwadu ar ystod a maint y newid yn y cyfnod diweddar. Bydd parhau i ymchwilio i'r gramadegoli hwn yn ein galluogi i ddarganfod mwy am natur newid o fewn y Gymraeg ac o fewn ieithoedd lleiafrifol eraill.

¹⁴ <<http://www.siarad.org.uk>> Dyma gorpws 40 awr o sgysiau anffurfiol rhwng pobl ddwyieithog yn y Gymraeg a'r Saesneg, wedi ei drawsgrifio a'i baratoi ar gyfer dadansoddi ieithyddol. Casglwyd y corpws gan ymchwilydwr ym Mhrifysgol Bangor rhwng 2005 a 2008 fel rhan o brosiect ar ddwyieithrwydd a ariannwyd gan yr ESRC. Gw. Deuchar, Webb-Davies, a Donnelly (2018) am fwy o wybodaeth am y corpws hwn a'i ddata.

Llyfryddiaeth

- Borsley, R. D., Tallerman, M., a Willis, D. (2007), *The syntax of Welsh* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Bybee, J. (2006), 'Diachronic linguistics', yn Geeraerts, Dirk, a Cuyckens, Hubert (goln), *Cognitive Linguistics* (Oxford: Oxford University Press), tt. 945–87.
- Bybee, J., Perkins, R., a Pagliuca, W. (1994), *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World* (Chicago: University of Chicago Press).
- Danchev, A. (1989), 'Language change typology and adjectival comparison in contact situations', *Folia Linguistica Historica*, 9 (2), 161–74.
- Davies, J. (2007), *A History of Wales* (London: Penguin).
- Davies, P., 'Identifying word-order convergence in the speech of Welsh-English bilinguals', traethawd PhD, Prifysgol Bangor, Bangor, 2010.
- Davies, P. (2016), 'Age variation and language change in Welsh: Auxiliary deletion and possessive constructions', yn Durham, Mercedes, a Morris, Jonathan (goln), *Sociolinguistics in Wales* (London: Palgrave Macmillan), tt. 31–59.
- Deuchar, M., Webb-Davies, P. a Donnelly, K. (2018), *Building and using the Siarad corpus of spoken Welsh: Bilingual conversations in Welsh and English* (Amsterdam: John Benjamins).
- Ellis, N. C., et al. (2001), *Cronfa Electroneg o Gymraeg (CEG): A 1 million word lexical database and frequency count for Welsh*, <<http://corpws.cymru/ceg/>> [Cyrchwyd: 16 Chwefror 2018].
- Heine, B., a Kuteva, T. (2005), *Language Contact and Grammatical Change* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Heine, B., a Kuteva, T. (2010), 'Contact and grammaticalization', yn Hickey, Raymond (gol.), *The Handbook of Language Contact* (Malden, MA: Blackwell), tt. 81–99.
- Jones, M. C. (1998), *Language obsolescence and revitalization: Linguistic change in two sociolinguistically contrasting Welsh communities* (Oxford: Oxford University Press).
- Mair, C. (2004), 'Corpus Linguistics and grammaticalization theory: Statistics, frequencies and beyond', yn Lindquist, Hans, a Mair, Christian (goln), *Corpus Approaches to Grammaticalization in English* (Amsterdam: John Benjamins), tt. 121–50.
- Matras, Y. (2010), 'Contact, convergence, and typology', yn Hickey, Raymond (gol.), *The Handbook of Language Contact* (Malden, MA: Blackwell), tt. 63–80.
- Mittendorf, I., a Willis, D. (2004), *Corpus Hanesyddol yr Iaith Gymraeg 1500–1850/A Historical Corpus of the Welsh Language 1500–1850* (Cambridge University, adnodd electronig), <<http://lion.ling.cam.ac.uk/david/hcwl/menu.htm>> [Cyrchwyd: 21 Chwefror 2020].
- Ó Siadhail, M. (1989), *Modern Irish: Grammatical structure and variation* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Parry-Williams, T. H. (1923), *The English element in Welsh: a study of English loan-words in Welsh* (London: Honourable Society of Cymmrodorion).

- Prys, D., Prys, G., a Jones, D. B. (2016), 'Cysill Ar-Lein: a corpus of written contemporary Welsh compiled from an on-line spelling and grammar checker', yn Calzolari, Nicoletta; Choukri, Khalid; Declerck, Thierry; Goggi, Sara; Grobelnik, Marko; Maegaard, Bente; Mariani, Joseph; Mazo, Helene; Moreno, Asuncion; Odijk, Jan; Piperidis, Stelios (goln), *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016)* (Paris, Ffrainc: European Language Resources Association), <<http://dblp.org/rec/conf/lrec/PrysPJ16>> [Cyrchwyd: 9 Ionawr 2020].
- Thomas, A. R. (1982), 'Change and decay in language', yn Crystal, David (gol.), *Linguistic controversies: Essays in linguistic theory and practice in honour of F. R. Palmer* (London: Edward Arnold), tt. 209–19.
- Thomas, P. W. (1996), *Gramadeg y Gymraeg* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru).
- Thomason, S. G. (2001), *Language contact: An introduction* (Edinburgh: Edinburgh University Press).
- Thomason, S. G., a Kaufman, T. (1988), *Language contact, creolization, and genetic linguistics* (Berkeley, CA: University of California Press).
- Traugott, E. C., a König, E. (1991), 'The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited', yn Traugott, Elizabeth Closs, a Heine, Bernd (goln), *Approaches to Grammaticalization* (Amsterdam: John Benjamins), tt. 189–218.
- Willis, D. (2008), 'English-Welsh language contact in the realm of negation', papur a gyflwynwyd yn *Transmission and Diffusion Congress* ym Mhrifysgol Radboud yn Nijmegen, Ionawr 2008.